

AVANTURA TALENTA I DUHA Razgovor sa MIROM STUPICOM

U okviru nastave pozorišne režije često su pozivani najznačajniji umetnici našeg pozorišnog prostora da u okviru razgovora prenesu studentima deo tajni iz svoje stvaralačke radionice.

Na času pozorišne režije održanom 1993. godine u klasi profesora Ljubomira Draškića sa studentima je razgovarala Mira Stupica trudeći se da da odgovor na upitanost studenata o suštini odnosa reditelja i glumca.

Ljubomir Draškić: Mira Stupica ima da ispriča jako mnogo, mislim da joj nije dovoljan jedan dan, ali to ćemo vam ostati dužni; danas – ona će pričati o svom radnom iskustvu u radu sa rediteljima. Radila je s raznim rediteljima, i sa našim najvećim rediteljem Bojanom Stupicom, tako da ćemo čuti iz prve ruke neka njena iskustva i tu bih vam skrenuo pažnju da ovog puta jako dobro zapamtite ono što ćete čuti, a ja ću Miri povremeno pomagati pošto smo dosta dugo zajedno radili.

Mira Stupica: Dobro dušo, ja i volim tako, nisam navikla da držim predavanja. Navikla sam da budem pitana, pa da na neki način odgovoram, da namestim ono malo “klikera” što mi je ostalo.

(Smeh)

Mira Stupica: Ja ću samo da vam kažem ovako, nekoliko rečenica, uvodnih, da... Pa posle možemo da razgovaramo... Ja mislim... Ja sam glumica koja duboko veruje da je reditelj ključna i najvažnija osoba u stvaranju jedne predstave. Ja uvek, stvarno s velikom pažnjom i koncentracijom, i sa velikom prisutnošću, slušam šta govore reditelji. I to ne samo reditelji koji imaju renome i neki omnibus zasluga. Ja isto tako, sa istom pažnjom, sa istom koncentracijom slušam mladog reditelja – početnika. Naravno, ne zato što sam ja neka sažaljiva i dobra osoba, nego zbog toga što mislim da je to strašno korisno i za mene i za njega. Tom svojom koncentracijom, tom svojom pažnjom, tim svojim prisustvom u njegovom izlaganju, ja mu ukazujem poverenje, što je neobično važno za svakog umetnika, za svakog kreativca. Ja ga oslobađam nekog svog, recimo glumačkog autoriteta, koga već ima. Ja nisam

ignorant, ja nisam sveznalica pozorišna, ja sam isto tako čista i bezazlena pred novim tekstom kao, tako reći, što ste vi. Bez obzira na sva moja iskustva... A s druge strane, šta ja dobijam od tog mladog čoveka? Ja od tog mladog čoveka dobijam... Oslušnem neki novi puls, oslušnem neki novi ritam, neke nove boje, neku novu vizuru na materiji u kojoj sad treba zajedno da budemo i u kojoj ja sada treba da nađem svoje glumačko mesto.

Tako, mislim, da je neophodan preduslov za stvaranje jedno veliko a priori poverenje glumca prema reditelju i reditelja prema glumcu. To može u kuršlusima da nestane, tog poverenja, ako reditelj nije dorastao tome što treba da radi, ako se bilo šta dogodi, i tako dalje, ali a priori čovek treba da bude otvoren i čist. Oslobođen čovek, čist čovek, mnogo lepše ume da kaže sve što treba da kaže, mnogo lepše ume da prenese, mnogo čistije, mnogo sublimnije, mnogo radosnije.

E, sad, u svom dugogodišnjem iskustvu (*preko pedeset godina kako sam glumica*), sretala sam velike glumce, majstore, voluminozne glumce, koji su imali ogroman talenat, koji su imali maštu, lucidnost, neki scenski šarm, koji su imali lavovsku snagu; i uvek, naravno, gledajući njih, uvek sam bila prosto zapanjena pred tim blagoslovom koji je nad takvim glumcima. Sretala sam ih posle u privatnom životu, i najčešće sam nailazila na čoveka u kome nema ni traga od onog sjaja koji je imao na pozornici. Ne samo da nema tu lucidnost, ne da nema taj šarm, nego je neke prosečne pameti, nekih prosečnih konvencionalnih reakcija i ostavlja utisak koji je prosto nespojiv sa onim što me je očaralo dok sam ga gledala na sceni. Znači da taj glumački talenat nosi u sebi sve što je glumcu potrebno, pa ima čak i neku svoju vrstu pameti.

Ali, nikad nisam srela reditelja koji nešto vredi a da nije imao obrazovanja i da nije imao visoku, visoku kulturu. Mislim da je ono najvažnije što morate imati jedno ogromno obrazovanje, jedna ludačka strast, jedna potpuna... (*Pauza*). Jedan upijač znanja morate biti, i to ne znanja koje će tek tako da stoji u vašoj glavi, vi morate "pojesti" to znanje, vi ga morate ukrasti, "sažvakati", da ono postane integralni deo vašeg bića, da stoji u svakoj vašoj ćeliji, a ne samo u vašoj glavi. Sigurno ste sretali i među profesorima ljude, (*ja sam sretala more takvih intelektualaca*) koji imaju mnogo znanja a nisu inteligentni. E, vi morate da budete inteligentni. (*Pauza*). Morate imati i inteligenciju i znanje. Često sam pomišljala da glumac, možda, iako nema visoko obrazovanje, ali ima svu hemiju koju mu daje talenat, sve sokove, sve boje, sav spektar, svu maštu, da on, u stvari, krade rediteljevo znanje. Jer reditelj je taj koji će mu onu trasu, što je u određenom komadu morala da bude iracionalna, dati, a glumac će je samo preplaviti svim bogatstvom koje on ima, tako da se više neće ni znati čije je šta.

Volim reditelja koji ume da dobrim kvascem zamesi brašno, hleb; to brašno, taj hleb smo mi glumci. Volim reditelja koji će da mi ispriča priču, da

mi ispriča taj san koji svi treba da odsanjamo do kraja, volim da mi kaže zašto radi tu predstavu, šta je u njoj važno, volim da mi kaže koji je stil predstave, volim da mi kaže koji je to volumen, volim da slušam njegov ugao gledanja, volim da sve to uradi preda mnom i volim da mi kaže ovako: “E, sad sve to što sam Vam ispričao to je sad naš stav, a vidite onu tačku tamo, onu tačku, e, svi zajedno moramo, družeći se, da odšetamo tamo”.

A ne volim reditelja koji ne ispriča sve to što ima da ispriča, pa mi onda kaže: “Ja sam vam prosekao ovu trasu, ona ide ravno na onaj cilj; to je bilo izbetonirano a vi jedan, dva, tri – korakom vojničkim, da stignete do tamo.” Može i tako. I tako se pravi nešto što se zove ČISTA PREDSTAVA, a čiste predstave ja mnogo ne fermam; ja volim predstavu koja mora da bude zajednička ljubavna scena, ta saradnja između glumca, reditelja i glumca partnera, to je jedna vrsta ljubavi. Jedna vrsta čežnje za ljubavlju. Ja čežnem da me reditelj voli, reditelj čežne da ga ja volim, partner čežne da se mi volimo. To je jedna ljubav i u toj ljubavi se dešavaju neka čuda, koja čak ne mogu neki put racionalno da se objasne, da se stave u neakve fioke, u neke okvire. Jer, pogledajte, ako je potrebno da se zajedno poigravamo, da se igramo dok dođemo do cilja, da se prošetamo, igrajući se, to znači ne ići tom betonskom stazom, nego švrljati, pođeš malo levo, pa vidiš neke nove pejzaže, pa ideš mnogo ustranu, on te samo malo poravna, vratiš se natrag na stazu, tako da ti skupljaš neka bogatstva sa strane koja nisu direktna a koja pri tom strašno mnogo znače za jednu predstavu.

Ja ne znam da li sam ja vama, deco, jasna, da li sam nešto...?

Ljubomir Draškić: Jasna, jasna.

Mira Stupica: Jel’? Jesam li?

Ljubomir Draškić: Moja deca nisu baš tako glupa, znaš!

Mira Stupica – Pa ne, nego sam možda ja glupa... Nije stvar u deci. Jaoo! Šta sam htela? Nešto sam htela...

E da, reditelj uvek treba da interveniše ako odeš stranputicom, i te intervencije, deco, moraju da budu kratke i jasne. Vrlo jasne, vrlo kratke; ako su duhovite utoliko bolje, ako nisu, bar da budu talentovane.

Znate, kad glumac dobije svoju temperaturu, radi mu sve harmonično, i racio i duša i mašta polako se usklađuju, to još nije savršeno, ali se tu negde napipava, onda reditelj koji takvog glumca prekine daveći ga esejem, ako počne da gnjavi... Reditelj mora tačno da zna da ne sme da spusti glumčevu temperaturu. I da glumac, u stvari, ako mu reditelj kratko, talentovano i jasno kaže primedbu a ne esej koji ga ohladi, da taj glumac prosto samo usisa primedbe kao pogonsko gorivo za dalje; a ako ga reditelj ugnjavi, on spadne, sparui se, pa ne možeš da ga nateraš da opet krene... (*Pauza*) Kod dosadnih reditelja tako ide beskrajno: glumac krene – ti ga ubiješ, on opet krene – ti ga

opet ubiješ, to ti je kao u ljubavnom činu kad ti tri puta zvoni telefon, i tri puta kažeš: “Izvini, drugi put”, onda od ljubavi nema više ništa. Jer, glumac ne sme da se ohladi. Intervencije su same po sebi dobre, one moraju biti tu, ali moraju biti talentovane i jasne i pojednostavljene; to nagvaždanje: “Ja mislim to, a ti misliš to, ja mislim, bla, bla, bla ...” Uf ! Gotovo. Nema ništa od predstave. Znači, reditelj ne sme da bude davitelj.

Dobro, šta još da vam pričam?

Da, lepo je kad kažete glumcu da je nešto dobro, a mora da bude neki eho, mora da bude neki odjek, morate mu reći da je to u redu, i da je to jako dobro ili: “Tu si, blizu si, samo ovo ili ono”; to treba reći glumcu, zato što glumac, ako je nemušat reditelj, dođe kući pa kaže: “... Ono smo radili al’ izgleda nije to dobro, sutra ću da probam drugačije”. Pa onda sutra kreneš drugačije, reditelj opet ćuti, ti kažeš: “... Nije ni danas zadovoljan, aha, možda bi sutra, preko-sutra mogla ovako”; i ako tako potraje onda ti kažeš: “Izgleda ja ne mogu ovu ulogu da igram...” Morate glumcu reći kad je dobro, ne smete ga ostaviti dezorijentisanog.

(Obraća se Draškiću)

Pitaj nešto?

Ljubomir Draškić: E, hajde da te ja pitam nešto... Kako ti recimo reaguješ na jednu... Kako reaguješ na nešto što ti reditelj kaže a što ti ne odgovara? Da li to probaš da uradiš odmah bez razmišljanja ili se suprotstaviš?

Mira Stupica: Znaš... Reditelj, kad mi na početku to kaže, naravno da odmah pristajem. To je početak. A kad nije početak, negde u sredini, prva trećina... kad je u tom intervalu rečeno nešto što me malo “žulja” ja već na osnovu onoga što smo do tada radili imam prava da mislim da li ta primedba leži .

Ljubomir Draškić: Odnosno rešenje...

Mira Stupica: Da li to rešenje leži uz ono što sam do tada uradila. Ja mogu da se bunim u sebi a mogu da kažem: “Možda ga nisam sasvim dobro razumela”. Ja sam, ipak, vrlo poslušan glumac.

Ljubomir Draškić: Jesi...

Mira Stupica: Ja uvek hoću nešto da napravim, nešto određeno. Pa onda ili napravim pa je to OK, dobro je, ili se mučim, ne mogu i kažem: “Meni se čini da to ne ide... Pusti me još dan – dva pa ću da vidim, možda ću doći do toga...” Eto tako.

Ali, mislim, nikad tu nema stava: “TO NEĆU, TO MI SE ČINI GLUPO”; uvek hoću: “HAJDE DA VIDIM, DA PROBAM...”, i mislim da svaki glumac treba tako da radi. Naravno da reditelj mora da pusti glumca da se raspeva, jer reditelj je imao svoga pisca koga je “sažvakao” pa je to nadogrudio svojom režijskom maštom i svojom vizijom. Reditelj mora da dozvoli glumcu da i on

napravi jedan svoj segment iznad toga. Jer, stvarno, glumci, pravi dobri glumci, su blagoslov božiji, treba ih pustiti da rade, treba ih pustiti, pa čak i kad ti se čini da malo... treba sačekati. Naravno, deco, velike predstave su velika retkost, mogu na prste da se izbroje. Da, ima dobrih predstava, ima mnogo dobrih predstava, ali ne volim dijetalne predstave, ne volim čiste predstave koje ništa ne znače. Volim avanturu talenta i duha pa makar ne izračunali dobro statiku predstave pa se ona slomatala, nego "dijetalnu predstavu". Eto, to su moja neka *ad hoc* razmišljanja, iskazivanja *ad hoc*, ali iskustvo je staro.

Ljubomir Draškić: Hajde mi sad da pređemo na vas, deco, da pitate Miru šta vas zanima.

Student: Evo ovako. Pričali ste mnogo o ljubavi u jednom projektu a ja sam čitao da neki reditelji imaju čak manir da se u jednom trenutku, u jednoj deonici pravljenja predstave, posvađaju, namerno, iz taktičkih razloga. Šta vi mislite o tome?

Mira Stupica: Hm...Zar ti misliš da u ljubavi nema svađa?

Student: Ne, ja sam siguran da ih ima, ali ....

Mira Stupica: Čekaj, čekaj, ti si još mlad, da su te svađe i namerno napravljene da bi posle svađe bilo ... To je još jedan vid zajedničke ljubavi i, recimo, Bojan Stupica je znao često da napravi to, da "sipa Boga oca", ali, taj metak bi udario na pravo mesto, ta njegova galama... to je bilo njegovo sredstvo da postigne nešto, on je znao da mene mora uvek da naljuti, on je morao mene da naljuti jer ja sam inače pomalo lenčuga, volim lepe probe, ali imam po tri probe pa me nešto mrzi, nešto kao: "Dobra sam već pa mogu, ima vremena". E, on to nije trpeo, Slovenac. Ja – lenja Srpkinja, on – vredni Slovenac, pa to je užas jedan! Ali on je znao da će iz moga besa da iskoči ona prava varnica, znao je, uvek je znao da glumca potrefi na pravo dugme, da mu zasvira ono što treba, bilo to vikanjem DOBRO, DOBRO...

Ljubomir Draškić: Podrškom ili besom.

Mira Stupica: Podrškom ili besom, i umeo je... njegove primedbe nisu bile esejističke primedbe, babažvakosane, nagvaždanja, njegove primedbe su bile otprilike ovakve: "Govori mu o ljubavi a u sebi mu majku!". I kud ćeš da ti bude jasnije! Nema tog eseja koji bi ti to tako objasnio: "Govori mu o ljubavi a u sebi mu psuj majku". Meni je onda jasno kao dan šta treba da radim. Nažalost, svu dragocenu građu Bojanovog rada nismo snimili na magnetofone... On je bio jedna božanstvena luda, lucidan, šarmantan, pametan, neodoljiv čovek, izuzetno talentovan za sve... i svestran... i nikad nije izigravao intelektualca. A bio je pametniji od mase intelektualaca koje poznajem.

Eto, nešto malo sam vam rekla... Pustite me da idem kući.

(Smeh)

Ljubomir Draškić: Ne, ne, ne puštaju te.

Student: Evo jedno konkretno pitanje koje je vezano za neki početni rad na predstavi: zanima me šta Vi kao glumica očekujete da čujete od reditelja na prvoj probi, pošto su nama stvorili taj neki strah od prve probe i uopšte šta očekujete da čujete tokom rada za stolom pre nego što izađete u prostor?

Mira Stupica: Ja ne očekujem mnogo, ja i ne volim te koji mi sruče odjedanput celu šerpu svoga znanja preda me, jer ja tog trenutka ne mogu ni da se razbirkam u tome šta reditelj priča. Za mene je moj tekst još uvek nepoznata stvar, i džaba mi on nešto priča.

Volim ljude koji otprilike kažu neke stvari, zašto su uzeli taj komad, šta je lepota, svrha tog komada, da tu ima takvih i takvih uloga, ličnosti, da bi to trebalo da liči na to i to, koji je stil komada, da li je to neka farsa, ili možda masna komedija, ili neka gogoljevska komedija... da se već malo u tim najnotornijim stvarima razumemo... I ja očekujem od njega da svi počnemo da, iako on zna već sve unapred, (*on zna mnogo više, jer je bar mesec dana pre mene dobio delo i ima već neku svoju viziju o delu*), ja očekujem od njega da ne počne da me "mamuzi" i da ne počne da me "tera u kas" pre nego što sam ja spremna, pre nego što namestim sve mišiće; a mišići se polako, jedan po jedan nameštaju, glumački mišići... Isto tako, kako da vam kažem, to je kao kad razgovarate s nekim: razgovor mora da teče jednostavno, polako, prirodno, pa se nadovezuje, pa ako su dva sagovornika dobra onda se polako taj razgovor penje, dobija neki volumen, dobija neku lepotu, dobija nešto, nešto inspirativno, a ako meni neko hladno drži monolog, onda sam nekako i ja indiferentna; saslušam monolog ali ne mogu, nisam spremna da se uključujem. Ostajem dosta hladna. Mislim da sve to mora da ide spontano i normalnim jednim polaganim rastom; ne sme da zajaše ni glumac ulogu ni reditelj glumca, nego lepo polako, polako... da se otvaraju. Mada reditelj mora vrlo dobro da zna kuda vodi predstavu, ali da to ne bude nikakva nasilna stvar. Ne očekujem prosipanje pameti na prvim probama. Ne očekujem.

Student: Zato pitam, jer su nama mnogo pričali o tim prvim probama, prosto, od te prve probe je stvorena misterija.

Mira Stupica: Da, da, napravili bauka od te prve probe; to je kao tvoja prva prezentacija, pa, verovatno ćeš propasti na toj prvoj probi i svi će da kažu: "Budala, neću s njim ni da radim".

Student: Otprilike tako.

Mira Stupica: Ne, ne, to ne, znate šta deco, verujte u sebe, to verovanje u sebe... i nemojte... Recimo, desi se neki izuzetan trenutak jednog reditelja, pa se sve sroči, pa on napravi jednu ludu predstavu sa nekim potpunim inovacijama koje su prirodne, koje leže u toj predstavi, toliko prirodne, nena-meštene i onda, sad počinju drugi reditelji da prave sličnu stvar i to je kao

trend. Nemojte nikad da uđete u nešto što se zove rediteljski trend, neka moda rediteljska; morate iz svoje srčke da radite, morate da verujete u sebe i morate da otvorite usta koliki vam je zalogaj, vremenom, polako, polako, i morate uz sebe, to je jedna fenomenalna stvar, što je vrlo teško mladom čoveku steći, retki su mladi ljudi koji su jako samouvereni, koji jako veruju u sebe, retki su čak i mladi glumci koji jako veruju u sebe. Ja recimo verujem u sebe, ja imam toliko kredita da imam prava da verujem u sebe, je li tako? I to je lepo što verujem u sebe, ali verujte, ja se na prvim probama toliko izbrukam, ja se tako izbrukam na prvim probama, zato što, ovaj, zato što od tog obilja stvari koje nije selekcionisano hoću da uradim nešto, pa onda... Eto, to je taj rad reditelj-glumac, reditelj mora da bude taj koji će tačno da zna šta glumac od sveg obilja koje nosi u sebi može da iskoristi u predstavi. Evo, na primer, kad prvi put pročitam neko novo delo, nemam reditelja, tu smo samo ja i delo. Delo, crna slova na belom papiru, smisao čitam, to delo mene bombarduje, traži tačke u meni koje treba, koje su potrebne toj priči, toj građi, toj fakturi koja leži u delu. One tačno bombarduju i izazivaju kod mene ono što je potrebno. E sad, naravno da to nije definitivno... tu je samo ona velika masa iz koje treba nešto izvući. Reditelj je taj koji zna šta njemu a priori treba u komadu, a šta je malo manje važno. Ja, kao glumica, nabacaću sve u istu ravan, a reditelj će da napravi selekciju šta će da povuče u stranu, šta će malo da razgrne a šta će da prebaci u prvi plan da sija.

Ljubomir Draškić: Pa tu i leži... saradnja.

Mira Stupica: E, to je to. Saradnja.

Ljubomir Draškić: Saradnja, selekcija glumačkih sredstava, odnosno formiranje.

Mira Stupica: Najlepše je imati talenat a imati i pamet. Pamet je mnogo važna, mnogo. Neko misli dovoljno je biti samo talentovan, a nije! Znaš kako ta kontrola tu, u glavi, kako ona brusi, kako ona rafinirano zna koji špic treba da se otupi, gde treba sjaj da se istakne; vrlo je važno biti pametan glumac, a reditelj ne treba uopšte da dolazi ako nije pametan.

Student: Imam ja pitanje. Nama je jedan naš profesor ispričao na časovima jednu pozorišnu zgodu o vama. Mislim da se radi o reditelju Unkovskom i o predstavi koju ste radili u "Zvezdara teatru", da li su to bile *Tetovirane duše*?

Mira Stupica: Da, da, a šta ?

Student: Na jednoj od poslednjih, možda čak i na generalnoj probi Vi ste Vaš lik igrali u jednom smeru, jednom pravcu koji se njemu nije dopao, ili je smatrao da to nije dobro, i on Vam je rekao: "Pa, Miro, nemojte tako, nego idite, ne znam, u tom nekom drugom pravcu". Vi ste onda tražili da se

povučete na nekih deset-petnaest minuta, da se usamite i onda, valjda, na sledećim probama izgurali to.

Mira Stupica: Premotala traku, samo, premotala traku.

Student: Eto, ja Vas molim da se prisetite situacije, da nam kažete kako je to zapravo moguće?

Mira Stupica: Davno je to bilo, ali ja se toga sećam, jako dobro sećam. Jeste to je bilo tako, a uostalom bilo je slično i sa tobom (*obraća se Draškiću*) u *Mariji*.

Ljubomir Draškić: Jeste, jeste.

Mira Stupica: Ja ne bih sad umela da se setim tačno u čemu je bila stvar, ja sam izgleda malo preradikalno shvatila svoju glumačku dužnost na sceni, svoj glumački izraz na sceni, ja sam pre... dobro, izraz je dobar, radikalno, a on je želeo da to bude mnogo mekše, i da to bude još duhovitije, da to bude mnogo duhovitije, da ja malo olabavim, da odustanem od nekih stvari.

Student: Mene prosto interesuje kakva je to hemija koja se dešava Vama, kad Vi kažete sebi: “E, sad to, to, to pa to ispadne posle”?

Mira Stupica: Mogu da ti kažem da je to prilično teška stvar za glumca, jako teška; to samo rasni glumci mogu sebi da dozvole da naprave taj salto tri puta i da se dočekaju na noge. To može i da te jako uznemiri i da te jako deprimira i sve može loše da se završi. Dakle, samo veliki glumci mogu to da urade, koji, opet kažem, moraju pažljivo da slušaju reditelja; ne možeš ti sa nekom svojom predstavom u glavi, tvrdom i neprikosnovenom, da se ogradiš u gard pa da ne daš; “Ja sam to, ja valjda znam!” Ne, nikad ti ne znaš sve. Kao što ni reditelj nikad ne zna sve, tako ni glumac ne zna. U ljubavi, u saradnji, u tom kontaktu između reditelja i glumca rađaju se važne stvari i u tom beskrajnom poverenju jedog prema drugom. Mnogo je važno poverenje, ljudi moji, jako je mnogo važno poverenje.

Ljubomir Draškić: Ja bih se sad samo nadovezao na ovo što si ti rekla zato što sam ja iskoristio tu priču Unkovskog, koji mi je impresioniran rekao da si ti premotala film za petnaest-dvadeset minuta i rekao: “U ćošak, tamo, preslišavanje, i sve je bilo u redu”. E, sad šta je? Nije samo pitanje velikog dara nego i velike tehnike. Znači da Mira sve ono što je on govorio ranije a ona nije uradila kako treba, odnosno kako ona reče “je radikalizovala”, kad joj je Unkovski skrenuo pažnju da je to prejako, ona se vratila na početnu situaciju; ali zahvaljujući svojoj tehnici, svom iskustvu, uspela je to brzo da uradi. Ne kom bi trebalo još deset proba, bilo bi odlaganja premijere i tako dalje. Znači to je sve pitanje i zanata, što smo uvek i govorili da je zanat na prvom mestu, jer ako nema zanata, ni talenat ne može da dođe do izražaja. Talenat je preduslov da bi se time bavio, ali je zanat uslov da bi se bavio i režijom i

glumom. E, tu je tajna Mirine brzine u reakciji, zato što ima veliko iskustvo, zato što ima talenat, ali zato što ima i zanat. Ona bi čak mogla biti manje darovita, osrednje darovita, ali sa ovim velikim zanatom ona bi opet isterala tu stvar, ne na tom nivou, ali na jednom urednom (*okreće se Miri Stupici*), što ti kažeš, dijetalnom nivou bi to bilo u redu. Bilo bi čisto. Znači, to je sve stvar iskustva, učenja... Imali smo mi sličan slučaj i na *Mariji*, samo malo drugačije.

Mira Stupica: Jeste, na *Mariji* je bilo baš čupavo.

Ljubomir Draškić: Da, čupavo, zato što je promenjena neka šifra iz njenog iskustva i tako dalje, pa smo se našli, ali da nismo imali poverenja jedno u drugo ne bismo uspeli.

Mira Stupica: Ta poverenja su strašno važna.

Ljubomir Draškić: Došli smo u totalan ćorsokak u jednom trenutku zato što sam ja mislio da je to odlično, a ona je mislila da to ništa ne valja, pa je bilo i malo suza i tako dalje.

Mira Stupica: Bilo je odlaženja u garderobu i plakanja, i čekanja, i vraćanja, a sutradan je bilo u redu. Sutradan.

Ljubomir Draškić: To je u tom poslu što mi ne baratamo matematičkim činjenicama nego utiscima. Utisak koji ja ostavim na nju nekim zahtevom i utisak koji ona ostavi na mene svojim glumačkim izrazom je bitan preduslov da bismo mi uopšte saradivali.

Znači na bazi utisaka radimo a utisak je opet pozadina; mora da postoji i znanje i iskustvo, naravno, i talenat, ali zanat obavezno; bez zanata nema razgovora. Moraš da imaš alat, glumački alat je vrlo važna stvar u savlađivanju tih stvari, i pošto sam ja mnogo radio s Mirom (iz drugog reda), hoću da kažem da je Mira, kao orgulje, moraš da znaš na koje dugme da je pritisneš.

Radeći sa Stupicom sedam-osam godina gledao sam kako on radi s glumcima; ja sam to iz drugog-trećeg reda, kao asistent režije, gledao, kako se ta hemija dešava. Znači jedan izuzetno temperamentan čovek kakav je bio Stupica ali s velikom ekonomičnošću u izrazu; Stupica je bio čovek velike ekonomije. O tome smo pričali, na temu prvih proba, on je pogađao tačno u cilj. Nikad nije gubio vreme u objašnjavanju. To su bile po jedna, dve, tri, reči.

Sličan je bio i Mata Milošević. Mnogo hladniji čovek, bez temperamenta, ali je imao dara da pokrene. Ali potpuno suprotnog temperamenta od Bojana, on je bio leden, potpuno nezanimljiv u prirodi, ali tačno zna šta da ti kaže. To je nešto što je i iskustvo i talenat. Da bi došao do tako nečeg, da znaš da skратиš postupak – moraš da imaš dar opservacije. Jedan ljudski odnos može biti jako komplikovan, a sa dve-tri vrlo kratke reči...

Mira Stupica: Da, da se glumac ne ohladi, nikad nemojte da ohladite glumca.

Ljubomir Draškić: Sa malim dobacivanjem iz partera, kažeš, na primer: “Uhvati ga brzo za ruku!”

Daš glumcu jedno rešenje, koje mnogo više znači nego što znači ta reč. Ali ako ti sad zaustaviš tu scenu, pa vratiš na Frojda, Adlera, teoriju, levo, desno, ode sve dođavola. Vodite o tome računa, vreme u pozorištu je dragoceno. Moraš da uđeš u taj život u sceni, moraš da budeš jako kratak. Koliko je u životu sve brzo! A u pozorištu – još brže! Sve deset puta brže.

Sećam se jedanput kada sam radio sa Stupicom, *Kavkaski krug kredom* Bertolda Brehta, sa Turetom Boškovićem nikako nije išlo. Bio sam klinac, asistirao tamo, bio iza scene, i meni Bojan viče, generalna proba: “Ispusti trinaestu sliku!”. “Zašto”, rekoh, “da ispustim trinaestu? Ona baš ne ide, nju treba raditi”. A on: “Ispusti danas trinaestu sliku, idemo odmah na četrnaestu”. Ja se vratim dole, Bojan kaže: “Znaš danas ide dobro proba, a Ture ne valja, neću da ga gledam”. (*Smeh*). “On je baksuz”.

I sutra, neverovatno, proradi i Ture. On je sigurno doživeo šok što nije probao tu trinaestu sliku, pa se probudio, i sutra išla trinaesta, nikad bolje. Pazi, to je takav jedan slučaj... tek posle tri dana je meni bilo jasno da je Bojanu u stvari bio odličan potez što je ispustio tu trinaestu sliku. Stupica je to objasnio ovako: “Pazi, kad nešto dobro ide, a postoji neki baksuz, izbac ga van tog dana.” To je kod njega bila velika intuicija. To nije ni pamet, ni znanje, nego baš intuicija povezana s iskustvom. Škola je jedna stvar, a ono što je direktan kontakt sa živim ljudima, i donošenje brzih odluka – nešto drugo; on je doneo odluku u sekundi. E to je nešto što se zove iracionalnost u tom poslu, to osećanje, jer to je nedokučivo, to ne može da se nauči.

Mira Stupica: A Bojan je, i recimo Muci... oni su reditelji koji znaju kako se proba počinje, kako se proba zagreva. Mi nikad nismo ušli i poredali se sa svojim tekstovima, a on seo na drugu stranu i rekao: “Molim počinjemo”. Uvek je to bilo “E, Đoko, donesi kafu; e, šta hoćeš ti, šta ima od novih viceva; e, jeste li sinoć gledali onu predstavu, jeste li gledali na televiziji onu glupost ...” A mi svi dolazimo sa paketom kućnih stvari, neko nije spavao dobro, nekom je trčalo dete, neko je igrao karte, neko se zapio... Tako reditelji puste da se glumci malo ugnezde, da malo zaborave ono što je bilo. Naravno, mi smo u početku stvaranja Jugoslovenskog dramskog pozorišta imali čitav jedan ritual kako se zagreva čovek, kako se zagreva glumac. Prvo, došli smo iz svih krajeva raznih: Slovenci, Hrvati, Dalmatinci, Srbi, dole Makedonci, pogrešni akcenti i sve to. Onda smo svi seli, jedan lektor nam je govorio tekstove a mi smo svi u horu govorili, da uskladimo melodiju rečenice, da uskladimo akcenat, i tako dalje; posle toga smo išli da radimo ritmiku. Došla je jedna divna balerina sa kojom smo vežbali mi klinici – savitljivi, kao i tetka Ana Basta – od sto kila i Tomislav Tanhofer – sedi gospodin; svi smo mi to tamo, ovamo, smejemo se, padamo, onda smo došli na čitaću probu, pa smo slušali klasičnu

muziku. Da, posle tih vežbi smo išli da se tuširamo, tu je bila i jedna maserka. I, onda, posle masaže, onako očišćeni, lepi, razmigoljeni, svaki mišić na svom mestu, sve blago u telu, sve lepo u glavi slušamo jednog Čajkovskog, Verdija. I onda Bojan pita: “Hoćemo li, deco?” Kad odjedanput čuješ: “Hajdemo!!” Svi smo već tu, sve je u nama namešteno. Sad toga više nema, život je tako brz, u drugom svetu smo, ali, eto, te male priče, to malo razmigoljenje, to malo naručivanje kafa, to treba pustiti, deco, pustite glumce da se razmigolje malo. Jel’ se slažeš?

Ljubomir Draškić: Slažem se.

Mira Stupica: Dobro, deco, ja bih sad natrag na svoj posao kućni, nisam vam bog zna šta ispričala ali eto, za prvu rundu neka bude toliko, pa otom potom kad budete radili sa mnom, a ja ću još da radim (*Smeh*). Videćemo se, koja ste godina? Prva!? Da prva, bože. Nisam bila nikad đak glumačke škole i ne znam kako se to uopšte radi. Šta se to dešava u toj rediteljskoj ili glumačkoj školi? Šta se tu radi?

Ljubomir Draškić: Otkud znam... (*Smeh studenata*)

Mira Stupica: Jel’ tako, nemaš pojma?

Ljubomir Draškić: Pa pokušavamo da prenesemo ono što mi znamo, svako na svoj način, ne verujem da tu postoji, da ima tu neki školski program, sve je to vrlo širok pojam... A, s druge strane – ovo nije škola nauke, nego škola iskustva, zanatska škola, svaki čovek koji ovde nešto predaje uči studente iz svog iskustva.

Mira Stupica: A da li postoje neki udžbenici?

Ljubomir Draškić: A ne, pa ima nekoliko knjiga za orijentaciju, ali je najbolja škola posmatranje. Tako smo svi naučili. Tako sam ja učio od mog profesora.

Mira Stupica: Ko je bio tvoj profesor?

Ljubomir Draškić: Afrić. Od njega sam naučio da sumnjam u sve. Stalno nas je vraćao na najgore situacije. Ali me je naučio da sumnjam u sve, što nije loše kao osobina, da imaš rezervu za sve. Tera te da tražiš. Kaže: “Jel’ misliš da to može bolje?”

Mira Stupica: Pa jel’ znaš šta, i glumci koji veruju u sebe i oni imaju jednu prateću dozu sumnje da li je to dobro; i stalno te ta sumnja prati.

Ljubomir Draškić: Evo recimo, skoro smo videli kako je Bata omašio premijeru *Oca*.

Mira Stupica: Nemoj da snimaš, života ti!

Ljubomir Draškić: Pošto sam ja gledao pet generalnih proba, primetio sam da je na premijeri krenuo na četvrt tona više. Sve je to tu ali nije ono što je

bilo. Pazi on je iskusan glumac, ali je izgleda bila trema u pitanju. Na premijeri je išao četvrt tona više, disonanca, ne možeš da prepoznaš. Trema je užasna stvar. Reprizu je igrao hiljadu puta bolje.

Mira Stupica: Jao, kako premijera pojede glumca, užasno mnogo! Svaka proba mi je bila deset puta bolja, računajući zrele probe. Dobro, bila sam oslobođena, radila sam mnogo, jedro, bez primisli da sam gledana, kontrolisana, prosuđivana, a ta premijera, kad dođeš, pa ti je celo biće u grču od psihoze i napetosti a osećanje da te procenjaju, da tamo nisu sve benevolentni ljudi pred kojima možeš da se otkriješ, nego da su to kreteni, sve neke budže, majku im njihovu, pojeli su mi živce.. to je strašno, bože.

Ljubomir Draškić: E, vidi još jedno pitanje i puštam te kući. Jednu stvar koju sam ja primetio kod tebe a to je recimo brz dolazak do rezultata, odnosno, ne do rezultata, nego do rešenja; i recimo na nekim predstavama koje sam radio s tobom kao asistent, imaš jednu fazu kada si došla do jednog rezultata, kada si bila najbolja a onda počneš malo da kvariš to, jer čekaš druge partnere, i počinje dosađivanje, počinje šlaffovanje, ti si gotova a partner je daleko zaostao; taj sinhronitet je ponekad problem. Kada se radi predstava moraju uvek da se uzimaju glumci koji imaju istu brzinu jer u slučaju te disharmonije u brzini rada biva pogubno ili po jednog ili po drugog.

Mira Stupica: Tačno, tačno, vrlo tačno si to primetio.

Student: Šta mislite o improvizaciji, kada Vi, u stvari, dođete do tog nivoa kada improvizujete?

Mira Stupica: Kad sam jako oslobođena, jako sigurna, i tog dana jako duhovita za skok u improvizaciju. Ja je retko kad, ako nisam sigurna u nju, retko kad je ponovim. A kad mi dođe, znaš to ti je neki sklad, to ti nešto dođe i kažeš: "Moram da stavim tačku na ovo." (*Pauza*). I to bude sjajno. I kažeš sebi: "Moram ovo da zapamtim", i pamtim sve u sebi, kako se penje do izvesne tačke. Ali, ima dana kad nisi, kad ne proradi biće, kad udariš tačku, a ono ...(*pauza*) padneš; onda čekaš, čekaš kad će ti doći taj trenutak da možeš da zabodeš koplje.

Student: Da li ima neka tehnika, pričali smo o zanatu?

Mira Stupica: Nema tu tehnike, ne, apsolutno nema, to zavisi od duha ljudi. (*Obraća se Draškiću*). Jao, ja sam tako volela da igram kod tebe, ono "Dreigroschenopera", gospođa Pičam, jao, uvek sam bila duhovita u tome, a nisam... ja nisam imala... mislim da sam imala petnaest rečenica u tri čina. Ali, toliko sam bila duhovita u tih petnaest rečenica, to mi je tako nekako leglo.

Ljubomir Draškić: Da, i odnosi su bili duhoviti, imala si onaj, što kažu, trijangl.

Mira Stupica: Da prostor... U ravnom odnosu ništa ne mogu, tu moraš da obavljaš svoj posao.

Čim imaš kombinaciju, ooooo, onda možeš da se igraš.

Student: Mogu li samo da pitam, da li je imao Bojan Stupica tu osobinu da sumnja?

Mira Stupica: Da, on nije priznavao sumnju ali se sumnja osećala kod njega. On je imao kontra reakciju. Kao što je bio užasno osetljiv, a pravio se neosetljivim. On je bio osetljiv, užasno. Do bola osetljiv čovek, a vrlo se pravio onako rabijatnim, da mu nije stalo ni do čega a bio je boooooo, ranjen kao lav, samo je u samoći lizao te svoje rane.

Ljubomir Draškić: Sad ću da vam ispričam jednu svoju anegdodu baš o toj sumnji.

Pošto sam ja bio njegov medijum za razgovore, on me zvao na jednu probu (*obraća se Miri*) kada ste radili *Idiota*, bilo je to negde pred premijeru, i gledamo mi tu probu, a jedna scena je bila katastrofalna. To je bila ona slika u parku, nije bila ni dramaturški jasna, potpuno je bila neartikulisana. Tamo je bilo sjajnih scena, ali ta scena nije valjala. Naravno, nisam smeo to da mu kažem, pošto sam znao, naravno, (*pauza*), udario bi me. Tu ima protok vremena, mutno u dramtizaciji, nerešena scena, on nije umeo da je reši, napravio je tu milion prolaza, dve tilske zavese, granje neko, prolaz vremena, sve, i odemo mi posle toga na pivo, a on kaže: "Kako ti se čini?". Ja sad sve pričam ono, sve mu analiziram scene, sedma slika je bila u pitanju, sećam se, ja sve ono, sve oduševljeno, savršeno, kad on raspali: "Najbolja je sedma slika!". (*Smeh*) I onda on počne da priča, i dokaže mi da to ne valja! I to traje četrdeset minuta. U stvari vidim da se on preslišava, da nije zadovoljan time, nego sad traži kroz priču sa mnom rešenje za scenu koja ne valja a ne može da ga nađe, jer je loše napisano, scena nije uopšte dobro uvezana, jednostavno bi je trebalo izbaciti, ili je prepričati... On meni razglaba tu priču, ja odobravam, i tek sam posle shvatio.

Student: Kakav je glumac Ljuba Tadić?

Mira Stupica: Dobar, dobar. Ljuba je uopšte glumac koji... (*Pauza*). Postoje dve vrste glumaca, postoje glumci koji su precizni, fantastični, virtuozi, koji su kao hirurzi, rez je čist, sve je savršeno, a ima glumaca koji su čarobnjaci, koji nešto... (*Pauza*). Ljuba nešto bubonja, al' magla oko njega, znaš, on je stalno u nekim izmaglicama, a ja volim ove koji imaju maglu oko sebe, imaju tajnu.

Vidiš ovi sa tajnom brzo odapeše, a ja još uvek trajem. (*Smeh*). Neda jedna, i Slobodan Perović i Alija i Zokica, sve su to bili glumci s tajnama... sve...

Ja još trajem.